

Stvaranje bolje atmosfere za postizanje sporazuma

16-18. decembra 2021. godine u Soloturnu, u Švajcarskoj, Savet za inkluzivno upravljanje (CIG) je ponovo okupio okrugli sto visokih zvaničnika glavnih političkih partija Srbije i Kosova. Učesnici su razgovarali o mogućnostima za unapređenje procesa normalizacije i rešavanje postojećih sporova. Okrugli sto je deo većeg projekta o normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije koji je podržan od strane i sprovodi u saradnji sa Saveznim ministarstvom spoljnih poslova Švajcarske (FDFA). Izveštaj ne predstavlja nužno stavove pojedinačnih učesnika, CIG-a ili FDFA, ali odražava sadržaj diskusija u celini.

Među učesnicima je postojao konsenzus da je rešavanje spora Srbije i Kosova „zajednički interes“, ali su se učesnici razišli oko toga koja vrsta rešenja je „od obostrane koristi“.

Uvidi i ideje za korake napred

- ***Briselski dijalog je mehanizam koji treba da služi za dijalog oko otvorenih pitanja i njihovo rešavanje.*** Dijalog je dao značajne rezultate. Nemogućnost rešavanja spora oko statusa ne bi trebalo da umani vrednost dijaloga, kao i rezultata koji su proizašli iz desetina sporazuma, uključujući one o putnim ispravama, telekomunikacijama, energetici, trgovini i integraciji srpske zajednice. Obe strane treba da prepoznaju vrednost ovih rezultata, da na njima grade svoje pozicije i da se postepeno kreću ka „konačnom sporazumu“ o statusu. Ni vladajuće ni opozicione strane ne bi trebale da koriste dijalog kao priliku za političko profitiranje kod birača. Beograd i Priština bi trebalo da se obrate opozicionim strankama kako bi razgovarali o njihovom učešću u procesu. „Ako se političke partije sporazumeju da da podele odgovornost za ishod pregovaračkog procesa, to bi učinilo da i proces i sporazumi koji iz njega proizilaze budu prihvatljiviji za javnosti“. Civilno društvo bi takođe moglo više da doprinese izgradnji sveobuhvatne atmosfere i podrške za proces među građanima.
- ***Vladajuće većine na Kosovu i u Srbiji treba da preuzmu rizike koji su neophodni za izgradnju snažnog procesa.*** Čini se da EU i SAD obnavljaju svoju posvećenost i angažovanje u regionu. Vlade u Srbiji i na Kosovu imaju snažnu podršku od strane birača. Iako strane moraju da se pripreme pre nego što počnu da ozbiljno razgovaraju o konačnom sporazumu, Priština i Beograd bi trebali da budu spremni za sveobuhvatniji i snažniji proces posle izbora u Srbiji sledećeg proleća. Priština i Beograd bi trebalo da posmatraju dijalog kao sredstvo za rešavanje međusobnih sporova, a ne kao proces kroz kojih zadovoljavaju zahteve međunarodne zajednice. Dijalog bi mogao da se iskoristi za rešavanje svih otvorenih pitanja. On bi takođe mogao da pomogne u unapređenju određenih demokratskih aspekata, uključujući ljudska i manjinska prava u Srbiji i na Kosovu. Vlade Kosova i Srbije treba da preuzmu rizike koji su neophodni za izgradnju snažnog procesa. Iako se čini da javnosti „preziru dijalog“,

drugačija stanovišta će se pojaviti onog trenutka kada rezultati počnu da se oblikuju, a koristi od sporazuma postanu očigledne.

- ***Sporazume postignute u Briselu treba sprovesti paralelno sa nastavkom dijaloga o drugim pitanjima.*** „Postigli smo mnogo, ali nismo sve sproveli“, rekao je učesnik upoznat sa procesom, dodajući da „trenutno imamo dijalog koji je prilično slab“. Glavni pregovarači Srbije i Kosova retko se sastaju direktno, čime se narušava „tradicija bilateralnih pregovora“. Učesnik je naveo da Priština odbija da razgovara sa Beogradom o konkretnim pitanjima, a njen glavni pregovarač „redovno tvrdi da nema mandat da razgovara o specifičnim pitanjima“. Priština insistira samo na „razgovorima o međusobnom priznavanju“. Jedan od učesnika sa Kosova je demantovao ove tvrdnje, rekavši da je Priština uključena u proces „koliko je potrebno“. On je dodao da je dijalog u Briselu u toku i da se obe strane bave pitanjem registarskih tablica.
- ***Priština insistira na tome da Briselski dijalog treba da bude zasnovan na principima „reciprociteta i jednakosti“.*** Jedan od učesnika je rekao da bi odnos Kosova i Srbije trebalo da bude zasnovan na reciprocitetu i jednakosti, a „ne nužno na međusobnom priznavanju“. Drugi učesnik je istakao da su strane ravnopravne u dijalogu. „Obe strane su ravnopravno potpisale i Briselski sporazum i Vašingtonski sporazum“, ali je govornik dodao da „Kosovo ne može biti ravnopravno sa Srbijom u forumima kao što su Ujedinjene nacije“ odnosno drugi međunarodni forumi i organizacije „gde Kosovo nije član.“
- ***Strane treba da rešavaju sporove pre nego što oni pretvore u krize.*** Mnogi učesnici su predložili da postojeći sporovi treba da budu rešeni „pre nego što se pretvore u krize“. Strane u dijalogu su mogle da reše pitanje registarskih tablica pre isteka starog sporazuma i na taj način bi „poštedele svoje građane nepotrebnih tenzija“. Neki su sugerisali da „Sporazum o energetici ne treba pretvarati u krizu“. Strane takođe treba da ostanu „pragmatične i fleksibilne“. Ako bi Beograd poslao postignute sporazume svom Ustavnom sudu (kao što to je to uradilo Kosovo oko nekih), „svi bi bili odbačeni“. Jedan od učesnika je predložio da se prvo procene rezultati prethodnog dijaloga, utvrdi koliko je od dogovorenog realizovano, a zatim da se sprovede sve ono što je potpisano.
- ***Pregovarački proces treba da ima jasan cilj, agendu koja bi obuhvatila šta strane žele da postignu i strogi vremenski okvir.*** „Moramo da se slažemo o čemu razgovaramo“. Jedan od učesnika je napomenuo da u ovom trenutku dve strane imaju različite perspektive: „Kosovo želi da razgovara samo o međusobnom priznavanju, dok Srbija insistira na dijalogu o Asocijaciji/Zajednici opština sa srpskom većinom (ZSO)“. Ako strane veruju da će „pokušavajući da kupe vreme doći do boljih pregovaračkih pozicija, svi ćemo na kraju završiti u mnogo goroj situaciji“. Mnogi od učesnika su preporučili da bi dijalog trebalo da se pozabavi „velikim problemom iz kojeg proizilaze svi drugi mali problemi“. Problemi kao što su diplome, registarske tablice, dokumenti - postoje zbog nerešenog statusnog spora. Jedan od učesnika je naveo da razume „insistiranje Kosova na priznavanju, ali Srbija ne može da prizna Kosovo u kratkom ili srednjem roku“, te je stoga predložio da se strane i međunarodna zajednica fokusiraju na ono što se sada može uraditi. „Ako Priština kaže da joj je teško da formira ZSO, šta onda navodi Albance da veruju da bi Srbiji bilo lako da prizna Kosovo? upitao je isti

učesnik. Mnogi su rekli da sadašnji dijalog nije idealan, ali da je „bolje imati proces koji nije idealan nego da ga uopšte nema“.

- ***Kao i Beograd i Priština, EU takođe ne ispunjava dogovoreno.*** Kao što Kosovo i Srbija ne sprovode ono o čemu su se dogovorili, EU ne ispunjava svoja obećanja o liberalizaciji viznog režima za Kosovo, iako su njene institucije zaključile da je Kosovo ispunilo kriterijume. Nedostaju i podsticaji i odlučnost od strane EU. Neki govornici su rekli da bi EU mogla učiniti više da unapredi proces od „sastanaka u pravi pregovarački proces“ uz snažno posredovanje. EU i SAD moraju razviti hrabru viziju orijentisanu ka budućnosti za takav proces. Mnogi su rekli da dijalog na „tehničkom nivou“ neće ići daleko bez političke podrške. Potreban je i politički konsenzus unutar međunarodne zajednice o tom procesu. Jedan od učesnika je istakao da je politički konsenzus potreban i u Srbiji i na Kosovu, posebno pošto će sporazum najverovatnije morati da bude zasnovan na kompromisu. „Ako nema kompromisa, nema ni rešenja“.
- ***Postoji potreba za tripartitnom vizijom oko sporazuma.*** Jedan od učesnika je tvrdio da je potrebna „tripartitna zajednička vizija“ oko onoga što pokušavamo da postignemo da bismo krenuli napred. „Svi moramo da razgovaramo o sveobuhvatnom sporazumu, zvali ga uzajamnim priznanjem ili normalizacijom odnosa“. Isti učesnik je predložio da se manje vremena troši na razgovore o detaljima, a više na veliko pitanje. Pitanje za pregovarače je „Da li želimo da razgovaramo o detaljima ili da razgovaramo o konačnom sporazumu?“ Uslovi su dobri za razgovor o konačnom sporazumu: i na Kosovu i u Srbiji postoje jake vlade; opozicija na Kosovu se zalaže da se dijalog ne koristi za unutrašnju politiku; nova vlada je formirana u Nemačkoj kojoj je region prioritet; SAD imaju izaslanika; a EU je posvećena sprovođenju procesa. Problem sa dijalogom nije u tome što ne postoji uslovi za sporazum; problem je u tome što za sada izgleda da ga niko ne želi. Preduslov za sporazum je „da želimo da o konačnom sporazumu razgovaramo iskreno i racionalno i da identifikujemo korake koje treba preduzeti“.

Zajedničke i individualne vizije

Učesnici su podeljeni u dve grupe kako bi se utvrdilo koje vizije dele Srbija i Kosovo. Sledeća lista je kombinacija lista koje su rezultat rada obe grupe.

- ***Sveobuhvatni sporazum o normalizaciji.*** Priština i Beograd podržavaju sporazum koji rešava „sve otvorene sporove“, ali se razlikuju u pristupu dijalogu. Neki od učesnika su rekli da sporazum mora da bude kompromis u kome obe strane „jednako gube i dobijaju“. Međutim, neki od kosovskih učesnika su rekli da je „Kosovo već napravilo neophodne kompromise i da bi sporazum trebalo da bude zasnovan na „bezuslovnom međusobnom priznanju“. Čini se da je redosled procesa dijaloga takođe tačka sporenja, jer Beograd insistira na postepenom procesu koji se postupno bavi otvorenim pitanjima, a Priština tvrdi da bi dijalog trebalo da bude zasnovan na međusobnom priznanju i da bi priznanje trebalo da bude na stolu od početka procesa. Nekoliko učesnika je navelo da sve stare sporazume koji su postignuti u Briselu treba primeniti pre „prelaska na drugu fazu“. Mnogi su tvrdili da bi konačni sporazum takođe trebalo da pomogne poboljšanju odnosa između dva društva.

- *Članstvo u EU.* I Srbija i Kosovo teže da se uđu u članstvo Unije i posvećeni su sprovođenju neophodnih reformi.
- *Članstvo u NATO.* Kosovo teži da se pristupi članstvu Alijanse onog momenta kada NATO bude smatrao da je Kosovo ispunilo uslove. Srbija ne gaji aspiracije za članstvo u NATO, bar ne u kratkom i srednjem roku.
- *Integrisane ekonomije u regionu.* I Srbija i Kosovo podržavaju regionalnu ekonomsku integraciju, ali se razlikuju u pogledu mehanizama kroz koje ona treba da bude ostvarena. Iako se slažu oko principa ekonomske saradnje, Priština i Beograd se ne slažu oko toga kako do nje treba da dođe, pošto prva podržava integraciju kroz Berlinski proces, dok druga podržava regionalnu inicijativu Otvoreni Balkan. Priština i Beograd treba da rade na smanjivanju međusobnih razlika i da rade zajedno, pokazujući time međunarodnoj zajednici da mogu sami da rešavaju neka pitanja i da su pouzdani partneri.
- *Kolektivna prava za Srbe na Kosovu.* Neki od učesnika su tvrdili da treba unaprediti kolektivna prava srpske zajednice na Kosovu.
- *Infrastrukturni projekti.* Kosovo i Srbija podržavaju izgradnju autoputa i železničke pruge koje bi ih povezale. Srbija je već ugovorila izgradnju prve deonice od oko 100 kilometara od Niša do Merdara. Kosovu je ostalo još oko 30 kilometara do Merdara.
- *Zelena agenda.* Pitanja vezana za životnu sredinu ubrzano postaju glavni prioritet za Kosovo i Srbiju.
- *Potrebno je sprovesti sve sporazume postignute u Briselu.* Postoji široka saglasnost da sve sporazume postignute u Briselskom dijalogu treba u potpunosti primeniti. Većina sporazuma, oko 70%, je sprovedena, ali neki ostaju ili neprovedeni ili delimično sprovedeni.
- *Nestala lica.* Svi učesnici su se složili da se pitanjima nestalih treba intenzivnije baviti i što je više moguće ih depolitizovati.

Trenutna atmosfera i izgradnja poverenja

Primena nekih mera za izgradnju poverenja su neophodne za efikasniji dijalog. Oni uključuju sprovođenje odluke Ustavnog suda Kosova o manastiru Dečani i olakšavanje procesa priznavanja diploma. Mere izgradnje poverenja bi takođe mogle da daju novi zamah celokupnom procesu. „Bolje je da sami preuzmemo inicijativu nego da čekamo da nas drugi guraju u dijalog”. Rešavanje pitanja energetike za opštine na severu bi takođe moglo da poboljša atmosferu. „Već postoji nacrt sporazuma čijom primenom bi bilo započeto rešavanje pitanja snabdevanja električnom energijom na severu“. Jedan od učesnika je rekao da političare ne treba da vodi kriza i da uvek reaguju na krizu, već da rešavaju probleme pre nego što postanu kriza. Drugi korak koji bi doprineo izgradnji bolje atmosfere i zamaha za dijalog je bolja koordinacija sa EU i SAD, kako bi svi zajedno pokušavali da oblikuju rešenje.

U ovom trenutku mogu biti preduzeti samo mali koraci, primetio je jedan od učesnika, tvrdeći da će obe strane zadržati svoje glavne „pregovaračke uloge“ do momenta kada počnu pravi pregovori. „Nijedna strana neće otkriti ili koristiti svoje „pregovaračke uloge“ pre nego što počnu ozbiljni pregovori. Postoji percepcija da će Kosovo i Srbija uskoro početi prave pregovore i da se u kratkom roku ne treba očekivati velike ustupke bilo koje strane, „pa čak ni ustupke u vezi sa sprovođenjem Briselskih sporazuma“. Stoga je malo verovatno da će bilo koja strana u međuvremenu pokazati dobru volju. „Prošla su vremena „plesnih takmičenja“, u kojima svaka od strana želi da se predstavi u što boljem svetlu međunarodnoj zajednici“. Jedan od učesnika je istakao da postoje neke

tendencije da se pokuša odložiti konačni dogovor, ali da nije siguran „da li je više moguće kupiti više vremena“. Mnogi od učesnika su iskazali očekivanje da će proces pregovora biti dug, „čak i nakon što je dogovor postignut“.

Obe strane moraju da rade na tome da proces postane progresivniji, „a ne samo da razmišljaju o međusobnom nanošenju štete“. Više sastanaka licem u lice sa ciljem razvijanja međusobnog poverenja i ideja za razmišljanje su dobrodošli. Drugi učesnik je izrazio očekivanje da bi posle izbora u Srbiji mogao da počne pravi dijalog, koji bi trebalo da bude obeležen preciznim vremenskim okvirima. „Ne bi trebalo da ulazimo u otvoreni dijalog. „Ne možemo da dozvolimo da se naši partneri umore od nas“.

Učesnici

Abecednim redom

Gordana Čomić, Ministar za društveni dijalog, ljudska i manjinska prava Srbije

Shpetim Gashi, Savet za inkluzivno upravljanje

Ardian Gjini, Alijansa za budućnost Kosova

Lutfi Haziri, Demokratski savez Kosova

Ramadan Ilazi, analitičar

Dalibor Jevtić, Srpska lista

Bernard Nikaj, Demokratska partija Kosova

Igor Novaković, Savet za inkluzivno upravljanje

Petar Petković, Srpska napredna stranka

Dejan Radenković, Socijalistička partija Srbije

Milan Rajić, Vlada Srbije

Alex Roinishvili Grigorev, Savet za inkluzivno upravljanje

Roland Salvisberg, Savezno ministarstvo spoljnih poslova Švajcarske

Marko Savković, analitičar

Dragan Šormaz, Srpska napredna stranka

Xhelal Svecla, Pokret Samoopredeljenje